

A magyar kannibalizmus meséje.

Minap egy budapesti napilapban olvastam, hogy egy román iskolakönyv (Gh. Ioan és Dobrovici negyedik elemi osztály számára) a következő dolgokat állítja a magyarokról: „A magyarok nagyon kegyetlenek voltak. Akit elfogtak, azt megölték, kiszedték a szívét, felszeletelték és menten megették.“ Hallomásból tudom, hogy amerikai tankönyvekben is felmerült a honfoglaló magyarok emberevésének híre. De még diletáns történészeknél is, mint a francia Dussieuxnél (*Essai historique sur les invasions des Hongrois en Europe, et spécialement en France*. Paris 1879, p. 76) találkozunk hasonló vádakkal, ami már magában is mutatja, hogy itt valami olyan hiedelemmel van dolgunk, melynek eredetére és tarthatatlanságára érdemes lesz rámutatnunk.

Akár természetes józan ésszel nézzük a kérdést, akár segítségül hívjuk az összehasonlító etnológiát, nem képzelhetünk el és nem is találunk semmiféle olyan harcos, nomád állattenyésztő és részben földmivelő népet,¹ mint amilyen a magyar is volt a honfoglalás előtt, mely az ellenség nyers húsával, vagy pláne kitépett szívével táplálkozott volna. A magyarokkal rokon finn-ugor vagy török népek körében semmiféle ilyen analógiát nem találunk. Viszont annyi bizonyos, hogy a szóbanforgó állításnak megvan a maga történeti eredete, ami két forrásra megy vissza: egyrészt a német Reginora, másrészt magára Béla király névtelen jegyzőjére.

Regino (*Mon. Germ. Scriptores* I, 600) a magyar honfoglalással egyidejű Annaleseiben írja le a magyarok kannibalizmusát: „Carnibus siquidem, ut fama est, crudis vescuntur, sanguinem bibunt, corda hominum quos capiunt particulatim dividentes veluti pro remedio devorant, nulla miseratione flectuntur, nullis pietatis visceribus commoventur“.²

Maga Pertz, a *Monumenta Germaniae* nagynevű kiadója, megjegyzi e helyen, hogy Regino a magyarokról szóló tudósításának nagy részét Justinusnak a scythákról szóló fejezetéből (XLI.) vette át. Tudjuk azt, hogy a Krisztus utáni II. III. vagy IV. században élő Justinus scytháinak semmiféle köze nincs a IX. században felbukkanó magyarokhoz. De viszont tudjuk azt is, hogy a magyarok hogyan jutottak ahhoz a kétes dicsőséghez, hogy

¹ A földmivelés legfontosabb szavai, melyek igen fejlett agriculatúrától tesznek tanúságot, már a honfoglalás előttiek: v. ö. Gombocz: *Bulgarisch-türkische Lehnwörter*. SUS. Tom. XXX; Zichy István: *A magyarság őstörténete és műveltsége a honfoglalásig*, 1923. 51. lap.

² Mint híre járja, nyers hússal táplálkoznak, vért isznak, az elfogott emberek szívét apróra szabdalva gyógyszerként falják, semmiféle könyörület meg nem indítja őket, semmiféle jóindulat nem hatja át belsőjüket.

a scythákkal azonosítsák őket. A középkori geográfiai fogalmak szerint Európától keletre a Tanaison túl levő területet Scythiának hívják és valamennyi innen előkerülő népet, mint a hunokat, avarokat, sőt a gótokat is és legvégül a magyarokat scytháknak tekintették; így az ókor minden adatát, mely a scythákra vonatkozott, egymásután ráhuzták a keletről felbukkanó és a nyugatot erősen nyugtalanító népekre. Így jutott eszébe Reginonak is, hogy Justinus scytháiról szóló tudósítását jórészt szóról-szóra átvegye a magyarok betörésének ismertetésével kapcsolatban.

Ez a tudósítás tulajdonképen nem is olyan kedvezőtlen, mert hiszen a római történetírók szívesen állították elpuhult véreik elé a barbár, de egészséges erkölcsű scytha népet. Azonban idővel sok kedvezőtlen állítás járult hozzá az eredetileg idillikus képhez, úgy hogy Szevillai Izidor, a középkor nagy enciklopedistája, már ezt írja a Mágóg fiai Jáfet-féle Scythiáról szólva: „Ex quibus quaedam agros incolunt, quaedam portentuosae ac truces carnis humanis et eorum sanguine vivunt.“ (*Etymologiarum libri XIV*, 3, 31–32).³ A VII. század elején író Izidor természetesen szintén nem ismerhette a magyarokat és állítása csupán az ókori scythákra vonatkozik.

Ami a scytháknak ezt a kannibalizmusát illeti, Ruehl, a nagy német filológus, kimutatta, hogy a Nagy Sándor-mondából ered és a zsidók kovácsolták ezt a vádat a körülöttük élő „tisztátalan“ népek ellen (*Neue Jahrbücher* 121, 573.).

Már pedig szerintem Regino, mikor a magyarok jellemzését igyekezett adni krónikaszerű feljegyzéseiben, nem tett mást, minthogy középkori krónikás módjára kompilálta Justinus adatait Izidoréval, mely utóbbit talán csak hallomásból ismerte (*ut fama est*), és ezt annál több jóhiszeműséggel tehette, mert meg volt győződve a scythák és a magyarok azonosságáról.

Igy lett egy középkori scytha-legendából a magyarokat még ma is sujtó vád.

A másik író, ki a magyarokról hasonló dolgokat mesél el, maga a magyar Anonymus: „Ámde utóbb a szóban levő nemzet a háboruszkodásba belefáradva, olyan kegyetlenné fajult, hogy — némelyek szerint — haragjában emberhúst evett, meg emberek vérért itta“.⁴ Már Fóti József Lajos kimutatta, hogy Anonymus e helyen szóról szóra az ú. n. *Exordia Scythica* c. középkori IX.—X. századi kompiláció szövegét írta át elbeszélésbe, mely szintén — a magyarokról mit sem tudva — a scythákról állította fel a kannibalizmus vádját, Ruehl szerint szintén Isidorus alapján.⁵ Az *Exordia Scythica* bambergi kéziratában olvassuk ugyanis a Justinusból eredő hízelgő scythajellemzés után: „postea, ut dicunt quidam, ad tantam crudelitatem pervenit iam dicta gens, ut carnem humanam manducaret sanguinem biberet“.⁶ Ami szóról szóra Anonymus szövege. Tehát Anonymus is azt hitte, amit Regino, t. i. hogy a scythák és magyarok ugyanaz a nép és hogy joggal mondhatja el a magyarokról azt, amit forrása a scythákról állít.

A pontos szövegkritika tehát kimutatja a magyarok kannibalizmusáról

³ Kik közül néhányan a földeket művelik, mások pedig mint szörnyűségés vadak emberhússal és emberek vérével élnek.

⁴ Pais Dezső: *Magyar Anonymus*. Napkelet könyvtára 14.

⁵ Fóti J. L. *Góga és Mágóg*. Irodalomtörténeti Közlemények 1913.

⁶ Kiadva *Mon Germ. Hist. Auctores Antiquissimi* XI. 319.

szóló híradások tarthatatlanságát. Furcsa volna, ha a XX. században egy népre abból hárulna odium, amit egy vagy két középkori kompilátor jóhiszeműen, de ostobán ráfogott.

Eckhardt Sándor.

Az első magyarra fordított angol regény.

Az erdélyi magyar szellemi élet mai erőteljes magatartását s lendületes előtörését is a román napi sajtó a kormányzat kisebbségi politikájának érdemei közé sorolja. Azért virágzik a magyar szellemi élet Erdélyben, — állítják — mert rendkívüli szabadságot élvez a magyarság. Különösen bibliografiáinkkal kapcsolatban ismételtén olvasható még az érdekeinket is kisajátító ez a megállapítás (*Prager Presse* 1929. máj. 10., *Ordinea* 1929., *Universul* 1930. febr. 11.), amelyért egyik magyar folyóiratunk (*Erdélyi Helikon* 1929. 8. sz.) egészen különös és meglepő felfogással a mi számotartó munkánkat tette felelőssé ahelyett, hogy önérzetesen rámutatott volna e jelenség valódi gyökerére. Nem azért borult virágzásba szellemi életünk, mert a politikai böseség megengedi nekünk azt a ma már az egész világon vitán felül álló kulturális szabadságot, hogy poétáink verseljenek, elbeszélőink regényeket írjanak s tudósaink kutassanak, hanem azért, mert sok rátermettséget, gazdag lelki tartalmat s a művelődés iránt kifinomult érzéket hoztunk magunkkal a mai helyzetbe. Ezt a készséget és hajlamoságot korántsem a minden idegünket igénybe vevő utóbbi pár év alatt szereztük, hanem hatását még a román szellemi életben is érezhető hosszú évszázadok kulturális művelődéséből örököltük. Számítalan példával igazolható, hogy Erdély a múltban is igen sok téren úttörője volt a magyar szellemi életnek. Itt mindig magasba tört a lélek s szárnya volt a szellemnek. A magyar költészet, művészet, tudományosság és közélet annyi kiváló képviselője fogant az erdélyi szellemisségben, hogy ahhoz képest a mai állapot sivárságával és törpeségével inkább hanyatlást, mint virágzást jelent. Mind ezt tisztán látja az, aki nem köti be szemét, mikor az igazságot keresi.

Jelentéktelen kis adat a magyar irodalmi kezdeményezések sorában, mégis épen a fenti szempontból érdemes a megemlítésre, hogy az angol regények magyar fordításainak sorát is Erdély indítja meg ezelőtt 136 évvel. Itt jelent meg, Kolozsvárt, 1794-ben gr. Palm Józsefának, br. Bánffy Györgynének ajánlva az első olyan magyar regény, amely angol eredetiből készült. Címlapjának ez a másolata: *Mária: vagy a' nemes gondolkodásu Paraszt Léány egy igen szomorú történet* (Motto Popetól). *Fordította eredeti Anglus Nyelvből Magyarra, és szükséges világosító, és Erköltsi jegyzésekkel megbővítette BÖLÖNI SAMUEL. Az egész Törvényi és Kamarai Tudományoknak Candidátussa. Kolosvárott Nyomt. a' Ref. Coll. Betüivel. 1794. Észk. 8-r. 107, 2 lev.* Ez az egyetlen kiadása ismeretes, amelynek „imprimatur“-ja 1794 jan. 2-án kelt. Sándor István *Magyar Könyvesházának* (Győr 1803. 291 l.) hibás adata alapján irodalomtörténetünk vele foglalkozó helyein (pl. Beöthy Zsolt: *A szépprózai elbeszélés*. II. 104 l.) téves az a megállapítás, hogy két kiadás (1791 és 1794) maradt volna fenn belőle. Tartalmát fölösleges részletezni Beöthy Zsolt kitűnő elemzése után (i. h.), amelyet csupán azzal lehet

kiegészíteni, hogy e minden művészi becs nélkül való regény nem érdektelen terméke a XVIII. század második felében hatását az egész európai regényirodalmon éreztető Richardson-féle iránynak, amely itt sajtósággal és rémromantika eszközeivel ölelkezik.

Természetesen csak akkor van kimerítve e kérdés, ha az eredetire is rá tudunk mutatni. A fordító semminemű utalással nem árulja el a XVIII. század angol regényirodalmában ma szinte megközelíthetetlennek látszó eredetijét, amelyet így igen rejtett helyről kell kiemelnünk. Egy évtizeddel előbb jelent meg s címe a magyarral szószerint egyezik: *Maria, or the Generous Rustic, London 1784*. Az angol bibliografiák azt is számontartják, hogy ezt a maga idejében már nagyon kopott eszközökkel dolgozó regényt egy Georg Monck Berkeley nevű Canterbury-i pap (1763—1793) írta (Watt, Robert: *Bibliotheca Britannica*, Edinburgh 1824. Vol. I. 103 u.). Valóban rajta hagyta a maga húsz éves fiatalságának minden kezdetlegességét. Addison és Steele leveleinek kiadásán kívül még egy *Heloise* c. (1788) lovagregény s egy *Nina* nevezetű 2 felvonásos vígjáték (1787) maradt fenn jelentéktelen neve alatt. (Leslie Stephen, *Dictionary of national biography*, London 1885. vol. IV. p. 359). A XVIII. század utolsó évtizedében nagy divata volt Bécsben az angol irodalomnak. Nyilván ez az áramlat sodorta Bölöni elé ezt a regényt, amelyről az angol irodalom nem is sejtí, hogy a messzi Erdélybe vándorolt s ott későbbi népszerűségének élére állott. A *Maria, or the Generous Rustic* különben a Bölöni gazdag könyvtárának nyomtatott katalógusában is megtalálható (*Bibliotheca Bölönyana oder sehr zahlreiche Bücher Sammlung*, Wien 1811. 521 l. 3977. sz.).

Bölöni meglehetősen ismeretlen személyiségéről azonkívül, hogy az erdélyi udvari kancellária ágense, jogtudós és a Therézianum magyar nyelvtanítója volt (Szinnyei *MI. I.* 1307. h.), még csak azt tudjuk, hogy 1784 dec. 22-én a friss hírek hatása alatt egy röpirat-jellegű, középszerű értékű hosszabb verset fejezett be a Hóra-lázadásról, mely a gr. Vay-család berkeszi könyvtárának kéziratai közt maradt fenn (kiadta Dékány Kálmán: *Egykorú vers a Hóra-lázadásról*, A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat tizenhetedik évkönyve, Déva 1907. 97—122 l.). Nevét a magyar fordítás történetében az fogja megőrizni, hogy az angol regény tolmácsolójának hosszú magyar sorát ő indítja meg. Ebből némi érdem Erdélyre is hárul, amelynek közszelleme mindig világhorizontra tört s messzi összeköttetéseket ápol.

Dr. György Lajos.

Ujabb román fordítások a magyar irodalomból.

A „Lectura“ c. sorozatban — amelyet az „Adevărul“ részvénytársaság (Bukarest) ad ki s melynek célja a világirodalom jelesebb prózai műveinek román fordításban való terjesztése — a 139. füzet újra magyar szám. (Az előző számok Herczeg Ferenc, Molnár Ferenc és Berczik Árpád elbeszéléseiből adtak sikerült román fordításokat). A szokásos két ív (32 l.) terjedelmű füzet nagyobb része (24 l.) megint Herczeg Ferenc elbeszéléseinek román terjesztője. Három elbeszélését hozza: *Când femeile plictisesc*, *Copilul e bolnav*, *Lehel* címen. A hátralévő 8 lap Cholnoki Géza románra *Iataganul* címen

fordított novelláját tartalmazza. Mindkét magyar író Ioachim Botez fordította románra.

Az N. Iorga vezetése alatt álló „Cuget Clar“ (Tiszta Gondolat) c. ifjúsági irodalmi és általános művelődési folyóirat 1928. októberi (I. évfolyam, 29—32.) száma Szabó Mária egyik megkapó novelláját hozza e sorok írójának fordításában *Psaltirea* címen.

Az „Universul Literar“ 1929 december 8-iki (XLV. évfolyam, 50.) száma a 788. lapot betöltő három hasábon Reviczky Gyula híres költeményét, a „Pán halálát“-t adja művészi román fordításban. A fordítás a Goethe és Petőfi fordításaiból és eredeti verseiből előnyösen ismert I. U. Soricu nagyzebeni tanár műve. Kár, hogy a szép fordítást kísérő négy soros jegyzetbe, amely Reviczky életrajzi adatait tartalmazza, több hiba csúszott be. (Reviczky nem 1856-ban született és nem Nagy-Tapolcsán, hanem 1855-ben és Vitkócon, Nyitra m.-ben. Nem Gozdsu-Gojdu Manó, hanem Gozdsu Elek tartozott barátai közé.)

Dr. Bitay Árpád.

A „Korteskedés és Ellenszerei“ eredeti kézírata.

Nem került még megemlítésre, hogy Br. Kemény Zsigmond híres röpiratának, az 1843-ban és 1844-ben Kolozsvárt két kötetben megjelent *Korteskedés és ellenszereinek* eredeti kéziratát a kolozsvári Lyceum-Könyvtár őrzi (43. K. 46—48.). A 3 füzetre terjedő kéziratból nyomtatásban az I. kötetet tevő két füzet (I—II. r.) 4-r. alaku (47 és 21 lev.), a II. kötetben lenyomatott 3-ik füzet pedig 2-r formájú (29 lev.). A betoldásokkal és javításokkal tarkított ívek mindkét oldalon sűrűn teleírottak. Az első két füzet a fogalmazvány nyugodt lemásolásának látszik, míg a harmadik füzet a sietve írt eredeti fogalmazvány benyomását teszi, ami megfelel annak a megállapításnak, hogy a folytatás elkészültét sok zavaró körülmény nehezítette. (Papp Ferenc, *Báró Kemény Zsigmond*. I. 211 l.). A kézirat a nyomtatott szöveggel pontosan egyezik. A röpirat a kir. Lyceum betűivel készült, minden valószínűség szerint tehát a kézirat nyomdai példányul szolgált s így került a Lyceum-Könyvtár tulajdonába.

Megállapítható belőle, hogy röpiratának címéül Kemény Zsigmond eredetileg ezt szánta: *Nézetek Nemzeti Kórállapotunkról és Gyógyszereiről*. A kezdő szó kivételével a mondatot később áthúzta s más tintával így javította ki: *(Nézetek) Korteskedésről és ellenszereiről*. Így csak a korrektúrában nyerte a magyarosság szempontjából is helyesebb mai címét.

Dr. György Lajos.